

Stockholm 2022-11-15

Till:
Civilutskottets ledamöter och suppleanter

Med anledning av Civilutskottets öppna sammanträde om vårdnad, boende och umgänge vid våld i familjen den 21 september 2023

Föreningen Vårdnad Boende Umgänge i Sverige (VBU) är en partipolitiskt och religiöst oberoende förening, grundad 2007. Huvuduppgifter är att arbeta för barns rätt till båda sina föräldrar, att förbättra systemet som hanterar vårdnadstvister samt att stödja och hjälpa personer som påverkas av en vårdnadstvist. Varje år avgörs cirka 6000 tvister om vårdnad, boende och umgänge i domstol, en siffra som legat still de senaste tre åren. Att minska antalet tvister skulle innebära stora besparingar för samhället och mindre lidande för parterna och inte minst de drabbade barnen.

Vi har tagit del av civilutskottets sammanträde gällande vårdnadstvister och våld i nära relationer och vill därför bidra med kunskap och erfarenheter som vi menar är relevant för de aktuella frågeställningarna.

Rent generellt är vår uppfattning att myndigheternas hantering av de problem som finns kring vårdnad, boende och umgänge är väl kända och utredda. Det är alltså hög tid att gå från svepande formuleringar om till exempel barnets bästa till konkreta förändringar i myndigheternas instruktioner och arbetsätt.

Om att höra barnets vilja

Att barns röster ska göras hörda är bra och lagstadgat. Det är däremot orimligt att barn ska ha sista ordet om vårdnad eller boende. Barn är alltid beroende av vuxna och har inte förmågan att göra konsekvensanalyser och se vad olika beslut leder till på lång sikt.

Martina Blombergsson lyfte i sitt anförande fram sin erfarenhet av infekterade vårdnadstvister. Hon menar att om barnen använder "bra ord" så misstolkas det som att det är den ena förälderns ord och efterlyser barnanpassade former så barnet kan prata om fruktansvärda saker. Ett barns upplevelser är relevanta i en vårdnadsutredning, men det är inte samma sak som fakta om verkligheten. Dessa två (det vill säga fakta respektive barnets åsikter) blandas alltför ofta i vårdnadsutredningar och det är inte säkert att domare eller nämndemän kan särskilja dem från varandra. I värsta fall har utredningen låtit ett barns subjektiva upplevelse definiera verkligheten. Som professor Anna Kaldal sade i sin presentation, "*Barn måste få lov att säga dåliga saker*".

Barnets vilja ska inte heller överträffa barnets bästa intresse. Egentligen är det barn från helt och hållet bra och välfungerande familjer som har möjlighet att uttrycka någon helt egen vilja och då är det bra att de kan påverka sin vardag på olika sätt. Barn som däremot utsätts för manipulation av en eller båda föräldrar kan inte uttrycka sin vilja självständigt. I utredningar är det viktigt att barnsamtal genomförs med rätt kompetens och med rättssäkra metoder för att få fram relevant information. Så är i allmänhet inte fallet idag.

Socialtjänstens arbete med vårdnad, boende och umgänge

Utredningar

Socialtjänstens utredningar gällande vårdnad, boende och umgänge ligger till grund för eventuella insatser inom familjestöd. De är också ett viktigt underlag vid domstolsförhandlingar. Den aktuella lagstiftningen är en ramlagstiftning men tillämpningen är beroende av korrekta vårdnadsutredningar, inklusive konsekvensanalyser. För att domstolen ska kunna fatta korrekta beslut, ställs höga krav på att utredningsarbetet sker rättssäkert, sakligt, opartiskt och transparent. Dock varierar kvaliteten på utredningarna stort mellan olika socialtjänster i olika kommuner (och även inom kommunerna). Detta är inte rättssäkert och undergräver barnets bästa intresse. Det är orimligt att olika kommuner bedömer dessa situationer helt olika – det behövs en nationell standard och kvalitetskontroll för utredningarna.

En korrekt utredning kan i bästa fall öppna upp för en överenskommelse i godo, med eller utan medling. Denna möjlighet urholkas genom att begrepp och definitioner blandas ihop i utredningarna vilket medför att föräldrar och handläggare inte förstår varandra. Utredare använder ofta uttryck som risk, våld och hot utan att konkretisera innebörden. Detta skapar osäkerhet för utredaren själv, att både kunna följa lagen och samtidigt använda sitt handlingsutrymme. Till exempel är ”risk” en fundamental del av en vårdnadsutredning och ska definieras utifrån ett vetenskapligt grundat arbete.

VBU stöter också på när begrepp blandas samman vilket inte är lämpligt eller tillräckligt i ett rättssamhälle. Vårdnadsutredningar (tvist mellan föräldrar) och barnavårdsutredningar (om hur barnet mår) måste ha en tydlig och definierbar relation till varandra. Ett exempel på en sammanblandning av dessa begrepp är:

En pappa som anklagats för våld fick ensam vårdnaden i tingsrätten då rätten inte tog hänsyn till anklagelserna. Efter en ny orosanmälan av mamman till socialtjänsten tvångsomhändertogs barnet baserat på samma anklagelser. Det omhändertagna barnet placerades sedan hos mamman som förlorat vårdnaden i tingsrätten.

Vårdnadsutredningar måste utgå ifrån att tvisten är antagonistisk och att de inblandade troligtvis inte alltid talar sanning. Utredningar ska alltså inte ignorera att personliga vinningar påverkar hur förhållandena beskrivs. Som professor Anna Kaldal påpekade, kan föräldrar som anför falska anklagelser medföra att föräldrar vars barn utsätts för våld, inte vågar anmäla. I dagens utredningar och domstolsförhandlingar finns ingen negativ konsekvens för falska eller helt ogrundade anklagelser.

I ett exempel har en förälder anklagat den andra för 40 olika brott och oegentligheter. Socialtjänstens utredning beaktade inte trovärdigheten i dessa anklagelser. I stället baserades rekommendationen på att den föräldern var anklagad för brott och att förundersökning har inletts.

MFoF:s handbok för socialtjänsten

Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (MFoF) har inletts ett arbete att uppdatera sin handbok för socialtjänsten. Såvitt vi förstår sker uppdateringen dels som ett resultat av ny kunskap om, till exempel, hur barn far illa när en förälder driver en vårdnadstvist, dels för att inlemma Barnkonventionen. Det är viktigt att socialutskottet följer detta arbete så att det sker skyndsamt och korrekt. VBU har i oktober 2023 lämnat detaljerade synpunkter till MFoF som ett bidrag till detta arbete, vilka kan laddas ner här: <https://vardnad.se/2023/10/vbus-skrivelse-till-infor-mfofs-uppdatering-av-kunskapsstod-inom-vardnad-boende-och-umgange/>

Verkställighet

Det finns en stor problematik efter domslut om vårdnad, boende och umgänge, när den ena föräldern utan konsekvenser kan ignorera domstolens beslut. I dessa situationer ska socialtjänsten hjälpa till med till exempel umgängesstöd eller ett boende i ett utredningshem under en kortare period.

I ett aktuellt fall har en mamma tilldömts ensam vårdnad om barnet, men pappan vägrar att lämna barnet ifrån sig. Socialtjänsten säger sig inte kunna göra något eftersom pappan fått prövningstillstånd i högre instans. Den rättegången är utsatt fem månader senare och under tiden får inte barnet träffa den förälder som har ensam vårdnad.

Olika socialtjänster agerar väldigt olika i dessa situationer, vilket igen inte är i barnets bästa intresse eller rättssäkert.

Umgängessabotage och föräldraalienation

Professor Anna Kaldal lyfte under sammanträdet också fram umgängessabotage. I klartext innebär detta att den saboterande föräldern inte låter barnet återknyta till den andra föräldern. Martin Wesmont lyfte också fram hur barn kan användas som redskap i ett maktspel mellan föräldrar.

Det är vanligt förekommande i vårdnadstvister att en förälder saboterar umgänget och på ett systematiskt sätt bryter ner anknytningen mellan barnet och den andra föräldern. Detta är väl dokumenterat i den internationella forskningen som föräldraalienation och medför ofta svåra konsekvenser för de utsatta barnen. Relevanta myndigheter måste få i uppdrag att skapa instruktioner till socialtjänsterna om hur föräldraalienation kan upptäckas och hanteras.

Samarbetssamtal

Det är vår uppfattning att frivilliga samarbetssamtal vid svåra vårdnadstvister inte bara är verkningslösa utan direkt kontraproduktiva. Det finns inga förutsättningar för att de ska ge resultat när den ena föräldern inte vill samarbeta och inte vill att barnet ska finnas i den andra förälderns liv. Om samarbetssamtal ska ha någon funktion måste de vara kopplade till kännbara sanktioner mot den förälder som inte samarbetar.

VBU:s åtgärdsprogram

Baserat på erfarenheter från våra medlemmar och den internationella forskningen har VBU arbetat fram ett åtgärdsprogram med en rad förslag på hur samhällets hantering av vårdnadstvister kan förbättras. Det kan läsas på vår hemsida, <https://vardnad.se/2022/12/atgardsprogram/>

4

Vi välkomnar Civilutskottets intresse för vårdnad, boende och umgänge och vill gärna bidra till ert arbete med dessa frågor. Vi kommer att kontakta er för att sätta upp ett möte för att diskutera konkreta förslag på förbättringar för alla drabbade barn, föräldrar och övrig släkt.

Med vänliga hälsningar,

Matts Hertsberg
Ordförande

Föreningen Vårdnad Boende Umgänge i Sverige (VBU) är en ideell, partipolitiskt och religiöst obunden förening som verkar för barnets rätt till sina föräldrar och hela sitt nätverk. Våra medlemmar är pappor, mammor, far- och morföräldrar samt andra till barnet närstående. VBU är en relevant aktör när det gäller våldsutsatta barn.